

Dr. Romány Pál

## Modernizáció és agrárpolitika

### I.

A magyar társadalom érdekében áll az, hogy a termőföld - a tőkének egyik különleges alakja - a lehetséges legnagyobb haszonnal vegyen részt az ország gazdasági erejének fenntartásában és bővítésében. Annál fontosabb szerepet tölthet be az agrártermelés a nemzetgazdaságban, minél nagyobb - az ország összes területéhez képest - a termőföld aránya, minél kedvezőbbek az ország természetföldrajzi adottságai, s minél inkább képes egy ország piacépes mezőgazdasági áru előállítására. Magyarország rendelkezik ilyen adottságokkal, ezért *a stratégiai célokkal egybeeső agrárpolitikával elő kell segíteni a kedvező lehetőségek kamatozását.* Alapvető érdekek fűződnek az évente megújítható agrártermelés produktumából szerezhető deviza bevételekhez is.

*Korunkban az agrártermelésnek és feltételrendszerének, valamint az agrárlakosságnak a korábbiaknál jelentősebb, egyes esetekben döntő szerepe van a következőkben:*

1. Az ország lakosságának és az ide érkező külföldieknek az egészségre legelőnyösebb és keresett *élelmiszerekkel* való ellátásában.
2. Az *agrárélexport* gazdaságosságának és nagyságának növelésében.
3. A mezőgazdasági eredetű ipari nyersanyagok (fa, bőr, textil, bioüzemanyag, stb.), valamint az élvezeti cikkek előállításában.
4. Az *agrárnépesség* kereseti viszonyainak és jövedelmi színvonalának alakításában.

5. Az agrárnépsűrűség, a belső migráció méreteiben, az agrártáj, a mezőgazdasági településhálózat fennmaradásában, a *rurális településállomány* jövőjében.
6. *A természet és környezetvédelemben.*
7. A *rekreációs feltételek* alakulásában, a turisztika, a sport, az egészséges életmód lehetőségeiben.
8. A regionális *kulturális örökségek* megőrzésében, a helyi hagyományok ápolásában.
9. A kis közösségek *kohéziós előnyeinek* fejlesztésében, a demokratikus iskolázottság erősítésében.
10. Az együttműködés különböző formáinak alakításában, az *ön-szerveződés vállalásában*, a korszerűség terjesztésében, végül is a polgárosulás elemeinek erősítésében a falu, a vidék társadalmában.

## II.

Az előbbieken vázolt szerepkört csak egy gazdaságilag modern, a társadalom egésze által megbecsült és értékelt agrárágazat tudja betölteni. Elengedhetetlen előfeltétel, hogy az *agrárcivilizáció* egésze - a természeti technológiai, az informatikai, a kulturális, a szervezeti - *lényegesen magasabb színvonalra jusson* és országosan összhangban legyen.

**A kormányzati agrárpolitikának figyelemmel kell lennie:**

1. A *gazdasági reálfolyamatok*, a közgazdasági és a műszaki-biológiai feltételek alakulására, hogy idejében tett lépésekkel a lehetséges mértékű *termelési biztonságot*, a munka és tőke befektetés kockázati ingadozását mérsékelni lehessen.

2. Az értékesítés - forgalmazás állapotára, az agrártermelői kiszolgáltatottság visszaszorítására, a piaci erőviszonyok kiegyensúlyozottságára. A hazai agrárkereskedelem minden szempontból fennálló, több évtizedes elmaradottságának leküzdése után működhet csak jól a piacgazdaság.
3. Az agrártermelés és kereskedelem említett követelményeinek elérése, alapozhatja meg az agrártermelők *jövedelmi biztonságát*, érdekeltységüket a társadalmi teherviselés elfogadásában, és teremtheti meg a polgári életforma elérésének pénzbeli és más feltételeit a mezőgazdasági vállalkozók és alkalmazottak számára.

Az agrárgazdaság ott és akkor válik a nemzetgazdaság stabil tényezőjévé, ahol és amikor a három pillér közül egyik sem hiányzik az agrárpolitika megalapozásában. Egyiknek vagy másiknak a hiánya, gyenge volta az egészset veszélyezteti, hiszen kiújuló válságok elindítója lehet. Nemcsak időszakosan, egy-egy termelési kultúra, árucikk vagy régió vonatkozásában, hanem országosan és tartósan is.

Elkerülése nem lehet sikeres a közvetlen gazdaságirányítás egyetlen módszerével sem. Megoldási ígéretet csak a soktényezős, a direkt módszereknél nehezebb, a megfelelő fejlődési irányt érdeklődésekkel együtt vállaló feltételrendszer alkalmazása hordoz.

### III.

A modernizációs program az agrárágazatban szükségszerűen növeli meghatározott ideig - az *állami jogalkotás szerepét*. Ennek egyik alapvető oka, hogy az egymást követő, esetenként keresztező át- és visszaalakításokból eredő jogi, intézményi, hatásköri, tulajdoni *zűrzavar*on *úrrá kell lenni*. A másik ok: az *Európai Unióhoz* való csatlakozás előkészítése.

A gyakran idézett, ám korántsem pontos jelszó, hogy *az állam vonuljon ki a gazdaságból*, megfelelő értelmezést kíván. Azaz: a termelési, az üzleti élet világából vonuljon ki az állam, de számos fejlesztést segítő és ellenőrzési területen *a jelenleginél is jobban legyen jelen*. Így, az egész ország érdekében: a gazdasági diplomáciában, a tudományos munka támogatásában, a járványok, fertőzések, környezeti ártalmak megelőzésében, terjedésének elhárításában, a piaci rend (kvóták, garanciák, monopólium ellenes fellépések, minőségellenőrzés stb.) megkövetelésében, s természetesen az ezt alátámasztó jogalkotásban az állami jelenlét nem nélkülözhető.

Az állami és az érdekképviselői *köztisztviselői szervek együttműködésére* van szükség a *birtokstruktúra* alakításában, a bérleti jogviszony bizalmat és jövőt is szolgáló szabályozásában, az *agrártőke* funkcionálásának előmozdításában. Az állam agrárpolitikája és az érdekeltek szervezetei együttesen segíthetik elő, hogy az agrártermelés és a falu - a I. részben jelzett 10 féle szerepkörben - *kellő vonzást jelentsen a fiataloknak*, megvalósuljon az agrárnépesség kellő mértékű utánpótlása az ezredfordulót követően is. Amikor a termőföld hozamára különösen szükségünk lesz.

A hazai gazdaság leggyengébb pontja a piaci pozíció, *a marketing*. A fejlett gazdaságú országok korszerű agrárkereskedelmének szervezetétől, technikai, működési színvonalától nagy az elmaradásunk. A 90-es években szétfoslott, megújulásra érett szervezetek helyét sem az új, korszerűek töltötték ki, hanem a más körülmények között létrejött, a 30-as évek piaci (vásárolzó) megoldásai foglalták el. Meghatározó célnak indokolt tekinteni, hogy *az agrárkereskedelem szervezeti működése, integrációs formái, technikája és eredményessége* érje el az egykori, ú.n. termelési rendszerek eredményességi színvonalát, általános pozitív kihatásaiban pedig azt haladja meg.

Az agrárpolitikának - így az agrárkereskedelemnek sem - nem lehet célja csupán egy-egy, ú.n. kitörési pont probléma megoldása mellett kitarítani. Az egy, vagy kevés számú áru, a „hungaricum” útja könnyen

beszűkíthető. A nemzetközi áruforgalomba inkább sokfélelegünkkel indokolt integrálódunk, adottságaink hasznosítása révén. Ez kétségtelenül több és nehezebb munkát jelent a felkészülésben és a beilleszkedésben is, de az ésszerű *diverzifikációval* járó nagyobb gazdasági biztonság bőven kompenzálhat a többlet terhek vállalásáért.

#### IV.

Az ország adottságai eltérőek, ezért *nincs olyan agrárpolitika, amely minden vidéken azonosan alkalmazva ugyanolyan sikerrel járna.* Még a sokkal homogénebb feltételekkel bíró Hollandia vagy Belgium esetében, amely országok területi kiterjedése csak a Dunántúl méreteinek felel mégsem állítható a fenti tétel érvényessége.

Különösen a tartósan alacsony gazdasági színvonalú, valamely fontos tényező miatt *hátrányos helyzetű* agrárvidékek modernizációs programjaiban indokolt a differenciált kezelés. Nyilvánvalóan más a megoldandó kérdés a népesség rohamos csökkenésével küzdő agrárvidéken, mint az ellenkező, a nagy agrárnépsűrűséggel rendelkező, ugyanakkor a háttérágazatok, benne az iskolázottság elmaradottságával terhelt falvakban.

*Az agrárpolitikának számolnia kell az agrárlakosság életmódjából jövedelmi viszonyaiból, demográfiai helyzetéből eredő sajátos körülményekkel,* jóllehet nem vállalhatja fel közvetlenül a szociálpolitikai, vagy a művelődési és más, nem agrár feladatokat. Kutatói prognózisok szerint viszont az ország területének mintegy *harmada tartósan hátrányos helyzetű marad,* kevés vagy semmi önfejlődési lehetőséggel. Soruk alakulása más területek fejlődésétől és így a redisztribúciós források nagyságától, valamint az önerőből keletkező lehetőségektől függ. Ez utóbbiak keretében a *nem mezőgazdasági tevékenységből származó,* de a mezőgazdasági munka mellett, azzal párhuzamosan végzett tevékenység érdemel figyelmet, valamint *új kereseti forrás* és foglalkozás keletkezése a regionális gazdaságfejlesztés által. Lehetségesnek látszik, hogy az ezredforduló utáni első évtizedben, az alacsony gazdasá-

gi színvonalú, ú.n. depressziós területek társadalmi-gazdasági mutatói elérik a jelenlegi országos átlagot.

Tapasztalatok igazolják, hogy regionális tekintetben is tévedés csupán egy tényezőre, „kítőresi pontra” összpontosítani a figyelmet, jóllehet sokkal szűkebb itt a gazdasági mozgástér, mint a nem hátrányos helyzetű területeken. Akkor várható - ha már katona kifejezéseket használunk - sikerrel kecsegtető áttörés, ha egyidejűleg több, a front szélességében és mélységében egyaránt érvényesített előkészület előzi meg az általános fellépést. Nemzetközi és hazai tapasztalatok erre, a *többtényezős térségi kezelésre* intenek, az egy csodaszer, vagy egyetlen gyógymód helyett. Még az ú.n. harmadik világban végbement, Béke Nobel díjat hozó *zöldforradalom* is ott hozott igazán áttörést pl.: az éhségzónán, ahol kellő előkészítés után, a négy tényezőt összehangoltan érvényesítették. (Vagyis a genetikait, azaz a bőtermő búza és rizs nemesítését és elterjesztését, a műszaki-kémiai innovációt, az oktatásit, s végül a szervezési-kereskedelmi hálózat kiépítését. Mindezt olyan változatos területeken, mint az indiai szubkontinens vagy a Fülöp-szigetek.)

Az olasz Dél, Szicília, vagy Bretagne, valamint a *Duna-Tiszaközi Homokhátság* időleges fellendülése hasonló tapasztalatokkal szolgál. Ez utóbbi térségen sem volt képes kedvezőbbé tenni a gazdasági állapotokat egyedül, például: a tanyai iskolaépítési akció, vagy a parasztfőiskola, jóllehet az analfabétizmust ténylegesen visszaszorította a Klébelsberg program. Kevésnek bizonyult önmagában a kertészeti kultúrára való szakosodás, vagy a nagytestű baromfitartás kiterjesztése is. Békésszentandráson például sokat jelentett egykor a márkává lett szőnyegszövés, de kellett még más is. A *modernizáció*, a fellendülés *akkor következett be amikor az előbbiekhöz csatlakozott a feldolgozóipar*, a rendszeressé váló export, az erre specializálódott cégekkel, majd kialakult a *termelők elkülönült érdekeit egyeztető egyesületi, szövetkezeti összefogás sokféle formája*.

Gondoskodni kell tehát arról, hogy az alacsony gazdasági színvonalú agrárvidékek számára készüljön olyan, kellő igényességű *térségfejlesztési elgondolás, amely számbaveszi – a hátrányok mellett – a kedvező vagy kedvezőbbé tehető lehetőségeket is*. A rendszertelenül készített „rendelt” tanulmányok sokasága esetenként a pazarlás egyik formája. Célszerű volna, ha az *agrárfelsőoktatási intézmények hálózatára* épülne a koncepciók kidolgozása. *Mosonmagyaróvártól Debrecenig* kiváló műhelyek találhatók e feladat ellátására. Természetesnek lehet tekinteni, hogy ahol nem tárhatók fel, illetve nem hasznosíthatók a gazdasági fellendülést elősegítő mikrogazdasági körülmények, ott teljes körű társadalmi gazdasági átalakulás, struktúraváltozás, kivételes esetben az elvándorlást (sőt telepítést) is magába foglaló *demográfiai átrendeződés* megy végbe.

Magyarország esetében ez nemcsak belpolitikai, nemzetgazdasági terheket jelentene, hanem külpolitikai, nemzetközi feszültségekkel is járna. Különösen spontán jelleg esetén.

Elsőrendű érdekek fűződnek tehát ahhoz, hogy ne alakuljanak ki váratlan, új depressziós területek. A jelenlegiek 10-15 év alatt megváltoztathatók. Ennek *eszköze a mezőgazdaságban a termelési- és a birtokstruktúra váltás, nem mezőgazdasági eszköze a regionális gazdaságfejlesztés, s legkevésbé célravezető, de esetenként elkerülhetetlen módja a szociálpolitika*. Ez utóbbihoz sorolva kell említeni a képzés, iskolázottság feladatait, amelynek elmaradottsága, tradicionálisan speciális helyzetekben (aprófalvas, szórvány településeken, etnikai hátrányok esetén), a kedvező változás *akadályainak újratermelődését* is előidézheti. Egyidejűleg konzerválná a társadalmi mobilitás hiányát.

Az agrártermelés modernizációjának legnagyobb ára és kárvallottja a feleslegessé váló munkaerő. A mezőgazdasági termelés modernizációját, mint stratégiai kérdést ugyanakkor nem szabad függővé tenni a foglalkoztatási problémáktól. A meglévő szövetkezeteket is nehéz lenne újra szociális foglalkoztatási elemekkel terhelni. Nem kerülhető meg a *foglalkoztatási terveknek – gazdaságfejlesztési koncepciókhoz*

kapcsolódó – kidolgozása. Adókedvezményekkel, kötetlen támogatással, más preferenciákkal operál ezekben az ügyekben minden fejlett gazdaságú ország Európában.

A gyermekek, a fiatalok iskolázottsága mellett kimondottan *szociálpolitikai ügy e területek idős lakóinak helyzete*. A családi, majd a szövetkezeti kötelek elsorvadása után sürgőssé vált olyan *mezőgazdasági betegségleyezési, biztosítási rendszer* elterjedésének támogatása, amely figyelembe veszi az előbbi agrársajátosságokat és számol az egyéni gazdálkodók új rétegeivel is. A rendszert indokolt és lehetséges összekapcsolni - a nyugat-európai gyakorlat bizonyos elemeinek átvételével - *a birtokstruktúra javításának céljaival majd az örökösödési /törvényi/ korrekciójával*.



*Szekfü Gyula* a hazai földreform sürgetése kapcsán írta 1934-ben, hogy *Széchenyi* először vette észre hazánkban a föld mellett az *embert*. Mégis: „Szinte újabb húsz esztendőn át rágódott javaslatain politika és publicisztika, míg végre 1848-ban, a krízis hangulatában, katasztrófa megelőzésére egyszerre kellett e kérdést megoldani, *egyszerre és sok tekintetben rosszul*.”

El lehet még kerülni, hogy korunk történészei ne kényszerüljenek majd *Szekfüé*hez hasonló megállapításokat tenni. Az idő azonban rohamosan fogy.